

“ULUSLARARASI İMAR VE KALKINMA BANKASI”NIN HAZIRLADIĞI İLK RAPORUN (1951) DEMOKRAT PARTİ HÜKÜMETLERİNİN POLİTİKALARINA ETKİLERİ *

Dr. Mustafa ALBAYRAK**

ÖZET

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin Truman Doktrini çerçevesinde Marshall Plânı kapsamına alınmasıyla giderek gelişen Türk-ABD ilişkileri, 1947 yılında Türkiye'nin “Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (International Bank for Reconstruction and Development)”na ve “Uluslararası Para Fonu(International Monetary Fund)”na üye olmasıyla önemli bir noktaya ulaşmıştır.

Bu gelişmelerin hemen ardından, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün son başbakanı Şemsettin Günaltay, Türk ekonomisinin sorunları ve çözüm önerileri konusunda adı geçen bankadan bir uzmanlar kurulunu Türkiye'ye davet etmiştir. Onbeş kişiden oluşan bu uzmanlar kurulu, Demokrat Parti'nin iktidara geldiği 1950 seçimlerinden sonra Türkiye'ye gelmiş, Türk ekonomisinin içinde bulunduğu durum, sorunları ve çözüm yolları konusunda geniş bir rapor hazırlayarak 1951 yılında yeni Cumhurbaşkanı Celâl Bayar'a sunmuştur.

“Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası Raporu” adı ile bilinen bu raporun, Demokrat Parti'nin on yıl süren iktidarı döneminde hükümet politikalarını önemli ölçüde yönlendirdiği ve etkilediği anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Amerika Birleşik Devletleri, Barker Raporu, Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti, Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası Raporu.

* Bu araştırma 3-5 Aralık 2003 tarihleri arasında Ankara'da yapılan 8. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi'ne bildiri olarak sunulmuştur.

** ODTÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

**THE EFFECTS FIRST REPORT PREPARED BY
INTERNATIONAL BANK FOR RECONSTRUCTION AND
DEVELOPMENT (IBRD) (1951) IN POLICIES OF DEMOCRAT
PARTY GOVERNMENTS**

ABSTRACT

Turkish -ABD relations, which continuously improved when Turkey was realized under the framework of the Marshall Plan in line with the Truman Doctrine at the end of World War II, reached an important position when Turkey became a member of the International Bank for Reconstruction and Development and the International Monetary Fund in 1947.

Immediately after these developments, President İsmet İnönü's final prime minister Şemsettin Günaltay invited a specialist committee from the mentioned bank to Turkey in order to prepare a report on the problems of the Turkish economy and suggestions for solutions. This specialist committee, which consisted of 15 members, came to Turkey when the Democrat Party came into power in 1950 and after preparing a detailed report on the situation of the Turkish economy, its problems and solutions, presented it to new President Celâl Bayar in 1951.

It is understood that this report, which is known as the "International Bank for Reconstruction and Development Report", directed and influenced government policies to a great extent during the 10 year period in which the Democrat Party was in power.

Key Words

United States of America, The Report of Barker, Republican People's Party, Democrat Party, International Bank for Reconstruction and Development Report.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonraki dönem içinde, önemli konularda Türkiye’ye yabancı uzmanlar yada uzmanlardan oluşan kurulların davet edilerek, bu uzman ve kurullardan, uzmanı oldukları alanlarda rapor hazırlamaları istendiği anlaşılmaktadır.

Ekonomik konularla ilgili ilk örnek, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği için 1927 yılında dünyada ilk defa beş yıllık bir sanayi plânı hazırlayan Prof. Orlof başkanlığındaki bilim kurulu olmuş, bu kurul 1929 yılında Türkiye’ye davet edilerek kuruldan, “Türk sanayi ve ekonomisi hakkında bir rapor hazırlaması istenmişti¹. Prof. Orlof Kurulu’nun, dönemin İktisat Bakanı Celâl Bayar’a 1932 yılında sunduğu bu rapor, Türkiye’de biri 1934 yılında, ikincisi de 1936’da uygulanmaya konulan beşer yıllık iki sanayi plânı için önemli bir kaynak oluşturmuştu². Bu plânlardan ilki büyük bir başarıyla uygulanmış, ancak ikinci plân İkinci Dünya Savaşı’nın da ufuklarda belirmesinin yarattığı olumsuzluklar yüzünden, başarılı olamayacaktı³.

İkinci Dünya Savaşı’nın hemen ardından Türkiye, “1946 Yılı İvedili Kalkınma Plânı” adı ile başka bir plân hazırlığı içine girmiş, Türk uzmanlardan oluşan bir kurulun hazırladığı plânda ; sanayi, madencilik, ve alt yapı projelerinin büyük bir bölümü ile 1936 yılında uygulamaya konulduğunu söylediğimiz önemli konulara bu plânda da yer verilmiş, “ancak uygulanan projelerin hangi plâna ait olduğu tartışma konusu olmuştur”⁴

1947 yılında ise, İktisat Vekâleti Baş Müşaviri Kemal Süleyman Vaner başkanlığında çok sayıda Türk uzmanın katılımıyla hazırlanan plân ile 1946’da hazırlanan plândan vazgeçildiği anlaşılmaktadır. Kısaca “Vaner Plânı” adı ile de bilinen 1947 yılındaki plânın, ne Cumhuriyet Halk Partisi, ne de Demokrat Parti döneminde uygulamaya konulmadığı anlaşıl-

1 İlhan Tekeli- Selim İkin, *Uygulanmaya Geçerken Türkiye’de Devletçiliğin Oluşumu*, Ankara, 1982, Ek:5.

2 A. Afetinan, *Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyeti’nin Birinci Sanayi Plânı*, 1933, Ankara, 1972; A. Afetinan, *Türkiye Cumhuriyeti’nin İkinci Sanayi Plânı*, Ankara, 1973; Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam*, Cilt:III, 1922-1938, İstanbul, 1975, s. 395; Ş.S. Aydemir, *İkinci Adam*, Cilt:I, 1884-1938, IV. Baskı, İstanbul, 1976, s. 412.

3 Devlet İstatistik Enstitüsü, *Türkiye’de Toplumsal ve Ekonomik Gelişiminin 50 Yılı*, Ankara, 1973, s. 156.

4 İlhan Tekeli- Selim İkin, *Savaş Sonrası Ortamında 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Plânı*, 2. Basım, Ankara, 1981, s. 24.

maktadır. Çünkü, C.H.P “iç ve dış şartların baskısı altında, ekonomik politikasında devlet sektörü yerine özel sektöre; kalkınmayı iç kaynaklarla finanse etmek yerine, dış kaynaklara dayanmaya; sanayi yerine tarıma öncelik vermeye başlamış”⁵, bu politikaların olağan bir sonucu olarak da Türkiye, 11 Mart 1947 tarihinde önce “Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (International Bank for Reconstruction and Development)”na, bir gün sonra, 12 Mart 1947 de de “Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)”na üye olmuştu⁶.

Bu gelişmelerin ardından Türkiye, 4 Temmuz 1948 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri ile imzaladığı Ekonomik İşbirliği Antlaşması ile Türk-Amerikan ilişkilerinde önemli bir dönüm noktası olan Marshall Yardımı’ndan yararlanmaya başlamış, 1947-1950 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri’nden Türkiye’ye; 496 milyonu bağış (1947 kuruna göre: 177 milyon dolar), ve 328 milyonu da (1947 kuruna göre :117 milyon dolar) kredi olmak üzere toplam 824 milyon TL (294 milyon dolar) parasal yardım yapılmıştı⁷. Bu gelişmeler, Türkiye’de artık liberal bir yöne gildiğinin önemli işaretleri sayılmış, yukarıda sözü edilen “1947 Kalkınma Plânı”ndan vazgeçilerek, yeni bir arayış içine girilmesine neden olmuştur ki bu anlayış, yerli ve yabancı özel girişimin geliştirilmesine yönelik bir seçeneği gündeme getirecekti.

Türkiye’nin liberalizme yönelişi ve iktidardaki Cumhuriyet Halk Partisi’nin özel girişime destek veren politikalarının saydamlık kazanmasından sonra da ABD, Marshall Yardımı’ndan Türkiye’ye yaptığı yardımın artırılmasına karar vermiş, Türkiye 1948-49 yılları arasında bu yardımdan % 1 pay alırken, bu oran 1949-50’de 2.7’ye çıkarılmıştır⁸. Cumhuriyet Halk Partisi’nin liberal anlayışa yönelmesinin bir belirtisi olarak göreve getirilen Tarih Profesörü M. Şemsettin Günaltay’ın kurduğu son C.H.P

5 A.g.e., s.24.

6 Richard D. Robinson, *The First Turkish Republic, A Cause Study in National Development*, Harvard University Press, Cambridge, 1965, s.310.

7 Orhan Oguz, “Marshall Plânı”, (Konferans), İzmir, 1951.

8 Refii Şevket Suvla, “Türkiye’de Marshall Plânı (I)”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt: X, Sayı: 1-4, İstanbul, 1951, s. 19.

Hükümeti ise, Türkiye'nin ekonomik durumunu incelemesi ve bir kalkınma plânı hazırlaması için, Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası(bu günkü Dünya Bankası)'ndan bir kurulu Türkiye'ye davet etmiştir.

Uluslar arası İmar ve Kalkınma Bankası Kurulu, D.P'nin büyük bir çoğunlukla iktidara gelmesiyle sonuçlanan 14 Mayıs 1950 genel seçimlerinin ardından, 18 Haziran 1950 tarihinde, Türkiye'ye gelmiştir⁹. James M. Barker Başkanlığı'nda, kendi konularında on üç uzman ve iki sekreterin yer aldığı on beş kişilik Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası Kurulu, Türkiye'deki bir yıllık araştırmanın ardından raporunu hazırlayarak, 15 Mayıs 1951 tarihinde, dönemin Cumhurbaşkanı Celâl Bayar'a sunmuştur¹⁰.

Toplam 276 sayfa, 19 tablo ve 3 haritanın yer aldığı bu rapor, bir girişle başlamakta, bu girişte; raporun amacı, içeriği ve bazı genel öneriler yer almaktadır. Bu raporun, Türk Hükümeti ile Uluslar arası Kalkınma Bankası'nın işbirliği ile hazırlandığından söz edilmekte ise de, raporu hazırlayan kurulda bir tek Türk uzmanın bile yer almaması, dikkati çekmektedir. Raporla sözü edilen konular, iki temel bölüm ve on üç ana başlık altında toplanmıştır.

Raporun, “Türkiye'nin ekonomik sorunları” ana başlığı ile sunulan birinci bölümünde;

I. Türk ekonomisinin tarihsel gelişimi, Atatürk dönemindeki devrimci atılımlar, devletçilik uygulamaları, Türkiye'nin sorunları ve ekonomik gelişme modeli,

II. Türkiye'nin kaynakları, fizikî coğrafyası, iklim ve yağış durumu, toprakların kullanımı, madenler, tarımsal donanım, hayvancılık, sanayi bitkileri, elektrik üretimi, taşımacılık, malî kaynaklar, dış ekonomik etkiler ve ulusal gelir durumu,

9 Cumhuriyet, Vatan (19 Haziran 1951).

10 Report of a Mission International Bank for Reconstruction and Development in Collaboration with The Government of Turkey, The Economy of Turkey, An Analysis and Recommendations for A Development Program, Washington, D.C., 1951.(Bu rapordan bundan sonraki dip notlarda Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası Raporu: “ÜİKBR” şeklinde söz edilecektir. Bu raporun Türkçe bir özetinin de teksir halinde yayınlandığı anlaşılmaktadır. Biz bu özette de yararlanarak, raporun aslı ile özeti karşılaştırmalı bir değerlendirme içinde ele almayı uygun bulduk, ancak dip notları asıl kaynaktan verdik).

III. Kaynakların kullanılması ve ekonomik gelişme, gibi konulara yer verilmiştir.

İkinci ana bölüm, yine bir girişle başlamakta olup bu bölümde de, aşağıdaki konular üzerinde durulmaktadır:

IV. Ekonomik politikaların, yatırımların, kaynak ve harcamaların, bütçe, bankacılık ve ekonominin önündeki engellerin koordinasyonu ,

V. Tarım, Ormancılık, Balıkçılık konusunda önerilen programın temel konuları, yönetim, araştırma ve personel, üretimin artırılması, makineleşme, sulama işleri, krediler, destekleme fiyatları, pazarlama ve depolama,

VI. Sanayi ve madencilik, pazarlama, yatırım programları, maden politikası, donanım, personel eğitimi, ve çalışma politikaları, eğitim programları,

VII. Taşımacılık, haberleşme, enerji, demiryolları, karayolları, limanlar ve vapurculuk, hava yolları,

VIII. Devlet yatırımlarının organizasyonu ve özel girişimin desteklenmesi,

IX. Eğitim ve genel sağlık politikası,

X. Kamu yönetimi,

XI. Yatırımların organizasyonu,

XII. Uluslararası ekonomik durum,

XIII. Ekonomik gelişme programı ve finansmanı¹¹.

Bildirimizde, raporda sözü edilen ana konularda Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (UİKB)'nin saptadığı sorunlar, bu sorunlara önerilen çözüm yolları ile Demokrat Parti hükümetlerinin bu rapordan, hangi konularda etkilendiği üzerinde durulacaktır.

Öncelikle bilinmesi gerekir ki bu rapor, ayrıntılı bir kalkınma plânı olmayıp, hazırlayıcılarının da açıkça belirttikleri gibi, bir öneriler paketidir. Bu öneriler paketinin bir parçası gibi görülen ve özel girişimin desteklenmesi amacına yönelik ABD ekonomik yardımı da, raporun Cumhurbaşka-

¹¹ A.g.r., s. xv-xvii.

nı Bayar’a sunulmasından kısa bir süre sonra, 1950 yılı haziranı içinde başlatılmış¹², kurulun çalışmalarına başlamasından yaklaşık bir ay sonra, 4 Ağustos 1950 tarihinde de, “devlet girişimlerinin transferini ve özel girişimin gelişmesini kolaylaştırmak üzere, sermayesi 125 milyon TL olan Türkiye Sanayi ve Kalkınma Bankası kurulmuştur. Sermayesinin yarısını Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası, geri kalan bölümünün de, Türk bankaları ve sanayicileri tarafından karşılanan bu bankanın amacı; “Türkiye’de özel sanayi kurmak, yerli ve yabancı sermayenin sanayi alanına girmesini sağlamak ve Türk sanayinin dayandığı menkûl değerleri özel elle-re transfer edip, orada muhafaza etmek... “ olarak belirlenmişti¹³. Başkanlığını ABD’li Mr. Tucker’in yaptığı Yönetim Kurulu’nda; Vehbi Koç, Hâzım Atıf Kuyucak, Hakkı Avunduk, Suphi Argun, Nuri Dağdelen, Mecit Duruiz gibi sanayicilerin bulunduğu bu banka, yalnızca özel girişime hem Türk parası, hem de döviz olarak kredi vermek üzere Türkiye’de kurulan ilk banka olmuştur¹⁴.

Başka bir deyişle, bir yandan UİKB raporunu hazırlarken, bir yandan da Türkiye’deki bazı kurumlarda, özel girişimin gelişmesine uygun düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. UİKB’nin raporunun, D.P Parti ve hükümet programlarıyla da önemli ölçüde uyum içinde olduğu söylenebilir. Daha raporun başlangıcında öncelikle üç temel konuya değinilmesi dikkati çekmektedir ki, bunlardan ilki ziraat olup, raporu hazırlayan kurul, Türkiye’de kısa süreçte ziraatın, uzun süreçte ise, sanayinin geliştirilmesinin hedef olarak belirlenmesini önermekte, Türkiye gibi geri kalmış bir memlekette sanayinin, büyük ölçüde ziraatın gelişmesine bağlı olduğu vurgulanmaktadır¹⁵.

Raporun ikinci bölümünde ise, Türkiye’nin içinde bulunduğu belli başlı ekonomik sorunlar tartışılmakta, bu sorunlar için çözüm önerilerine yer verilmekte, gelecek beş yıl içinde elde edilmesi olası kaynakların bir

12 Robinson, a.g.e., s. 312.

13 Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, (1945-1980), Çeviren: Ahmet Fethi, İstanbul, 1992, s.157-58.

14 Sadun Aren, *Ekonomi El Kitabı*, 7. Baskı, İstanbul, 1980, s. 184.

15 UİKBR, s. xxiv.

çözümlemesi yapılarak, kamu yatırım programının genel modeli ve özel yatırımların en etkili alanlara yönelmesinde etken olabilecek araçlar konusunda bilgi verilmektedir. Raporda en çok üzerinde durulan konu, “ziraî ıslahat” olup, Türkiye’nin “ziraî kalkınmasının, sanayileşme ile olan ilişkisine gereken değerin verilmediği” şeklinde bir eleştiride bulunularak, Türkiye gibi, bir memlekette sanayi ilerlemenin büyük ölçüde ziraî üretimde veriminin artırılmasına dayandığı vurgulanmakta, “ziraî kalkınmanın, sanayileşmenin yanında ikinci bir seçenek olmanın ötesinde, daha ileri bir sanayileşmenin temeli olduğu savunulmakta ve önerilen kalkınma programının bu temel ilke üzerine kurulduğu belirtilmektedir¹⁶.

Raporda, Türkiye’nin sahip olduğu maddî ve insanî kaynakların çok iyi değerlendirilmesi ve verimli kullanılması, sınırlı olan kaynakların hükümet tarafından dikkatli bir “plânlaştırma ve koordinasyona” gereksinim gösterdiğine dikkat çekilmekte¹⁷, gelecek beş yıl içinde Türkiye’nin en çok “ziraî kalkınma ile teknik, idare, işletme personelinin yetiştirmesine önem vermesi “ konusu üzerinde durulmakta, özel girişimin gelişmesini desteklemek gerektiği belirtilerek, bu programda değişiklik ve ayarlamalar yapılabileceği, bu raporun “ayrıntılı bir plân olmadığı” açıkça ifade edilmektedir¹⁸. Raporda, Türkiye’nin sanayi alanında bazı ilerlemeler göstermekle birlikte, bazı bölgelerdeki durumun çok ilkel bir görünüme sahip olduğu” şeklinde bir eleştiride bulunulmakta; öte yandan devletten yardım gören kamu iktisadi kurumlarının özel girişimin gelişmesine engel olduğu, devlet dairelerinde ve KİT’lerdeki verimsizlik ve koordinasyon eksikliğinin varolan kaynaklardan yeterince yararlanılmasını önlediği, savunma giderlerinin “ağır ancak kaçınılmaz olduğu”, görüşüne yer verilmektedir¹⁹.

Raporda, Türkiye’nin ekonomik ilerlemesinin istikrarlı duruma gelebilmesi için; kalkınmanın iç kaynaklarla finanse edilmesi, ziraî kalkınma aleyhine olarak sanayileşmeye fazla önem verilmemesi, devletçiliğin belli alanlara yatırımları engellediği ve bunun en somut örneğinin de Etibank ile

---

16 A.g.r., s. xxiii.

17 A.g.r., s.xxiii.

18 A.g.r., s.xxiii.

19 A.g.r., s.30-31.

Sümerbank olduğu, devletin izlediği malî politikaların tutarsızlığı ve belli sınıfların çıkarlarına hizmet ettiği, pek çok alanda yetişmiş personelin yetersiz olduğu bu eksikliklerin de sanayileşmenin önündeki başlıca engelleri oluşturduğu öne sürülmektedir²⁰.

Raporda, KİT’lerin düzensiz ve savurgan yatırım politikaları da eleştirilerek, bundan sonraki dönemde yatırım yapma yetkisinin yalnızca ve belirli dönemlere özgü olmak kaydıyla, Başbakana verilmesi, Başbakanın izni olmadan hiç kimsenin yatırım yapmaya yetkili olmaması, ekonomik işlerden sorumlu bir Başbakan Yardımcılığı kurularak, yatırımlardan bu makamın sorumlu olması, yatırım konusunda uzman kişilerden oluşan bir “Ekonomik Koordinasyon Kurulu”nun oluşturulması, bu kurulun Başbakan yada yardımcısına bağlı olması²¹; Koordinasyon Kurulu’nun ; özel girişim , Türkiye Büyük Millet Meclisi Bütçe Dairesi, Merkez Bankası, Maliye Bakanlığı ve resmi temsilcilerinden oluşturulması, İstatistik Genel Müdürlüğü’nün, Ekonomik Koordinasyon Kurulu’na bağlanması, ayrıca Merkez Bankası önderliğinde memleket banka sisteminin borç ve kredi verme politikasının, Başbakan tarafından belirlenecek genel bir yatırım politikasıyla koordine edilmesi önerilmektedir²².

Demokrat Parti döneminde, ekonomiden sorumlu ayrı bir Başbakan yardımcılığının kurulmasının yanı sıra, hükümet 1952 yılında İsviçreli Bakan Dr. Leimgrüber’i Türkiye’ye davet ederek, ona bir inceleme yaptırdıktan sonra, onun görüşleri doğrultusunda, Bakanlar arası bir komite kurulmasına karar vermiştir²³. Bundan sonraki dönemde ise, 1955 yılından itibaren giderek derinleşen ekonomik sorunların koordinasyon eksikliğinden ileri geldiği görülmüş olmalı ki, 10 Temmuz 1958 tarihinde, biraz gecikmeyle de olsa, yine raporda önerildiği gibi bir Koordinasyon Bakanlığı kurularak, bu göreve Sebati Ataman getirilmiştir²⁴.

20 A.g.r., s. 32-35.

21 A.g.r., s. 52-53.

22 A.g.r., s. 55.

23 Demokrat Parti Meclis Grubu Gizli Müzakere Zabıtları (D.P.M.G.G.M.Z.), Dönem: IX, Cilt. 57, s.41-43.

24 Orhan Bayrak, Türkiye’yi Kimler Yönetti (1920-1980), İstanbul,1984, s. 44.

Raporda, Türkiye’de kısa sürede yapılması gereken işler arasında; devletin ekonomik politikasının daha iyi formüle ve koordine edilmesi, malî istikrarın sağlanması, eğitim düzeyinin yükseltilmesi ve özellikle uzmanlık konusuna önem verilmesi, varolan kaynakların en iyi şekilde değerlendirilmesi, genel sağlık politikalarının iyileştirilmesi üzerinde durulmaktadır. Uzun sürede yapılması gereken işler arasında ise, gelecek beş yıl içinde, ziraat kalkınma, teknik, yönetim, işletme personelinin yetiştirilmesi ve özel girişimin desteklenmesi için gerekli kamu hizmetlerinin sağlanması, ziraat, eğitim, sağlık, madencilik, sanayi, bayındırlık, demiryolları, karayolları, limanlar, vapurculuk, haberleşme, enerji, bayındırlık konularında yapılması gerekenler yer almaktadır²⁵. Bildirimizde, bu raporun ilk iki bölümünde yer alan Türkiye’nin geçmişteki ekonomik sorunları, ekonomi politikasının ve girişimlerin düzenlenmesi üzerinde ayrıntılı olarak durulmayacak, bir öneriler paketi niteliğinde olan üçüncü bölümünden itibaren raporda ele alınan konular, bu konulardaki sorunlar ve bunlara önerilen çözüm yolları değerlendirilecektir.

Ziraat, Ormanlık ve Balıkçılık

UİKB Raporunda, 21 milyonluk Türkiye nüfusunun % 75’ini yaşadığı köylerde ve her on işçiden sekizinin ziraatla uğraştığı ancak, bu nüfusun ulusal gelirin ancak yarısını alabildiği ziraat konusuna özel bir önem verilmektedir. Ziraat konusunun Türkiye açısından yaşamsal bir öneme sahip olduğu sık sık dile getirilerek, bu konuda şu önerilerde bulunmaktadır;

1. Özellikle küçük çiftçilerin verimlerini arttıracak üretim yöntemlerinin, araştırma, öğretim servislerinin genişletilmesi ve iyileştirilmesi,
2. Ziraat üretimin dereceli olarak genişletilmesi,
3. Kullanılmakta olan fiyat ve depolama politikalarının yeniden gözden geçirilmesi,
4. Tarım ürünlerinde standardizasyona gidilmesi,

---

²⁵ UİKBR, s. xxiii.

Türkiye'nin bu politikaları uygulamasında uzman sıkıntısıyla karşı karşıya kalacağı vurgulanarak, bu açığı kapatmada yabancı uzmanlardan yararlanılması, bu konularda eğitim almak üzere yurt dışına eleman gönderilmesi, özellikle de ziraat fakültelerinin eğitim programlarının ve akademik kalitelerinin yükseltilmesi önerilmektedir. Türkiye'de tarımsal üretimin çok geri tekniklerle yapılması eleştirilerek, daha kullanışlı el araç-gereçlerinin üretilmesi, üreticilerin bunları kullanmaya ikna edilmesi, traktör makinistlerinin yetiştirilmesi, tamir atölyelerinin açılması, otlak ve meraların iyileştirilmesi, % 95'i dışarıya satılan yağ küspesinin Türkiye'de kullanılması, uygulanan fiyat destekleme politikalarının yeniden düzenlenmesi, ziraat üretimin artırılması üzerinde durularak, ormancılık ve balıkçılık konularında da aşağıdaki önerilerde bulunmaktadır;

1. Tarım Bakanı'na yardımcı olmak üzere, geniş bir ziraat program hazırlayacak ve uygulayacak bir “Plânlaştırma Kurulu”nun oluşturulması,

2. Deneme istasyonları ve laborantlarda görevli personelin, üretimle uğraşmayı, bütün zamanlarını araştırmaya harcamaları,

3. Ziraat teknisyenlerinin yetiştirilmesine birinci derecede önem verilmesi, Ziraat ve Veteriner fakültelerinin yeniden düzenlenmesi,

4. Teknisyenlerin ziraat öğretim alanına yönelmesinin özendirilmesi,

Küçük çiftçilerin üretim yöntemlerinin iyileştirilmesi,örneğin: nadasın yerine, sıralı ekimin (row crop) tercih edilmesi, daha gelişmiş araç-gereç kullanılması ile yapay gübre kullanımının yaygınlaştırılması ve hayvan yemlerinin geliştirilmesi önerilmektedir^{26**},^{27***}. Sulama ve özellikle toprak barajlar ve yeraltı su kaynaklarının öncelikle kullanılması, şimdilik büyük sulama projelerine girişilmemesi,

5. Adana, İzmir yakınlarında yeni deneme istasyonlarının kurulması,

26 (**) Max Western Thornburg başkanlığındaki bir bilim kurulunun “Yirminci Asır Araştırma Fonu” adına Türkiye’de yaptığı inceleme sonrasında kitap haline getirilen raporunda da vurguladığı gibi, Türkiye’nin bazı yerlerinin “henüz demir devrini yaşamakta olduğu” ifade edilmişti.(26). Max Western Thornburg, Turkey, An Economic Appraisal, New York, 1949,s.207.

27 (***) Ayrıca Prof Baade başkanlığında bir FAO kurulunun 1958 yılında hazırladığı bir raporda da, Türkiye’nin “kullandığı ziraat üretim tekniklerinin araç-gereçlerin, 500 yıl önceki kadar ilkel bir manzara gösterdiği” belirtilmekte idi. (27). Prof. Baade Başkanlığındaki F.A.O. Heyeti, F.A.O. Türkiye Raporu 1959, Akdeniz Kalkınma Projesi, Memleket Etüdü,-Türkiye, Ankara, 1960.

6. Ziraat kredilerin, verimin dereceli olarak arttırılması amacıyla kullanılması,

7. Hayvan yetiştiricilerine, yerel satış ve el sanatları kooperatifleri ile köy endüstrisi için kurulan tesislere kredi verilmesi,

8. Toprak Mahsulleri Ofisi'nin, döviz durumu uygun hale geldiği zaman, tarımsal ürün fiyatlarının dünya fiyatları düzeyine indirilmesi ve destekleme politikalarının yeniden gözden geçirilmesi,

9. Devletin çiftlikten pazara kadar olan yolların önemini dikkate alarak, demiryolları, karayolları ve deniz yolları ile ulaşımın kolaylaştıracak önlemler alması, özellikle köyleri ana demiryolu ve şose şebekelerine bağlayacak yerel şube yolları yapması ve varolanları da iyileştirmesi,

10. Ziraat dış satım ürünlerinde, özellikle pamuk ve tütünde standardizasyona gidilmesi,

11. Ziraat ürünlerin standardizasyonunu gerçekleştirmek, ürün ve canlı hayvan üretimi ve ekonomik durum hakkında gelecek için öngörülerde bulunmak, piyasaya dair arz talep ve fiyat bilgilerini toplamak, bunları yayınlamak amacıyla, Tarım Bakanlığı'na bağlı bir "Ziraat Sürüm Servisi"nin kurulması,

12. Üreticiler tarafından yönetilen yerel işleme ve satış kooperatifleri kurulmasının özendirilmesi,

13. Tarımsal ürünleri depolama amacının, ürünlerin fiziksel stabilize edilmesi olduğunun unutulmaması ,

14. Orman yönetiminin, orman alanlarının korunması, ormanların akılcı bir şekilde işletilmesi ve izlenen programın malî yönden desteklenmesi, devletin ormanlar üzerindeki denetimini sürdürmesi,

15. Balıkçılık konusunda uygulanan programa devam edilmesi²⁸.

Yukarıda önerilen konulardan bir bölümüne, belli ölçülerde de olsa, D.P programının 56-73 maddeleri arasında yer verilmişti²⁹. Bu açıdan düşünüldüğü zaman, D.P programı ile raporda önerilen temel ilkeler arasın-

²⁸ UİKBR, s. 67-91.

²⁹ Demokrat Parti, Tüzük ve Program, Ankara, 1949, s.64-68.

da büyük bir uzlaşmazlık olmadığı dikkati çekmektedir. D.P'nin on yıllık ziraî alandaki uygulamalarına bakıldığı zaman, bir çok açıdan bu rapordan etkilendiği dikkati çekmektedir. Örneğin; bu dönemde meslekî ve teknik eğitim konusuna büyük önem verilerek, 1949-50 döneminde 207 olan okul sayısı, 1960 yılına gelindiği zaman 453'e; meslekî ve teknik okul sayısı 15'den 26'ya; 3 olan üniversite sayısı ise 6'ya çıkarılmıştır³⁰. Bu dönem içinde yurt dışına, kendi alanlarında öğrenim görmek üzere öğrenci ve teknik elemanlar gönderilmiştir. Yine bu raporda önerildiği gibi, makineleşmeye büyük önem verilerek, 1950 yılında 16.585 olan traktör sayısı, 1957 yılında 44.144'ü bulmuştur³¹. İşlenen toprak alanlarının genişliği de 1950 yılında 14.542 hektar iken, 1960 yılında bu alanların genişliği, yaklaşık % 50 artırılarak, 23.277 hektarı bulmuştur³². 1950 yılında kurulan Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu ise, özellikle küçük çiftçiler için, ziraî araç-geçerç yapmakla görevlendirilmiş, bu kurum hububat mibzerleri, selektör, kultivatör, elek, pulveriztör, tırmık v.b. araçları üretmeye başlamış ve 1955 yılında da, Amerikan Minnepolis-Moline Şirketi ile birlikte, Ankara'da bir traktör fabrikası kurmuştur³³.

Raporda da önerildiği gibi, yine tarımsal modernizasyon çerçevesinde, 25 Aralık 1953 tarihinde, yapay gübre üretmek amacıyla Azot Sanayi A.Ş. kurulmuştur³⁴. Türkiye'de 1950 yılında 1.094 ton süper fosfat, 230 ton amonyum fosfat üretilirken; 1960 yılında süper fosfat üretimi 5.205 tona, amonyum fosfat üretimi de 385 tona yükseltilmiştir³⁵. Kuşkusuz bu üretimler, o yıllardaki gelişmiş ülkelerin yanında önemli bir miktar ifade etmiyordu, ancak bir başlangıç olması bakımından Türkiye için değer taşımakta idi. Öte yandan bu dönemde üreticiye nitelikli tohumluk dağıtımı

30 Milli Eğitim Bakanlığı, Cumhuriyetin 50. Yılında Rakam ve Grafiklerle Milli Eğitimi-miz, İstanbul, 1973, s. 177-288.

31 Başbakanlık, Devlet İstatistik Enstitüsü, Ziraî İstatistik Özetleri, (1940-1961), Ankara, 1962, s.3.

32 A.g.e., s.3.

33 Mustafa Albayrak, Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti, (1946-1960), Ankara, 1992, s.712, (Hacettepe Üniversitesi'nde yapmış yayınlanmamış Doktora Tezi.)

34 Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 50 Yılda Türk Sanayii, Ankara, 1973, s.40.

35 Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Borsaları Birliği, Cumhuriyet Döneminde İstatistiklerle Türkiye (1923-1982), İstanbul(?), 1982, Tablo: 6.

konusunda da, raporda önerildiği gibi, bir artış dikkati çekmektedir ki, 1949 yılında 40.198 ton olan bu miktar da 1950 yılından başlamak üzere, yılda ortalama 154.103 tonu bulmuştur³⁶. Ayrıca sabit ve gezici tamirhane ve servis sayılarında da oldukça önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Örneğin; 1950 yılında sabit, gezici servis ekibi sayısı 56 iken, bu sayı da 1957'de 640'a çıkmış, ayrıca çiftçileri bilgilendirmek amacıyla yılda ortalama 1.000 adet kurs açılmış ve 1.100.74 dönüm mera ve otlak çiftçi ve hayvan yetiştiricilerinin hizmetine sunulmuştur³⁷.

D.P'nin on yıllık iktidarı döneminde, toprak dağıtımı çalışmalarına devam edilmiş, ve bu dönemde toplam olarak 16. 300.911 dönüm toprak dağıtımı gerçekleştirilmiştir³⁸. Aynı dönemde, Amerika Birleşik Devletleri'nden alınan Marshall Yardımı'nın önemli bir bölümü, tarımsal modernizasyon için kullanılmıştır. Türkiye, 1948- 1959 yılları arasında ABD'den aldığı 1.207.434.000 dolarlık yardımın, 217. 873.000 dolarlık bölümünü ziraat alanda kullanmıştır³⁹. Ziraat alanda alınan bu önlemler sonucunda, 1950 yılında 3.871.926 ton olan buğday üretimi 1960 yılında, yaklaşık iki kattan fazla arttırılarak, 8.450.000 tona; arpa 2.047.018 tondan 3.700.000 tona; yulaf 235.524 tona; mısır 724.479 tondan 1.090.000 tona çıkarılmıştır⁴⁰. Dönem içinde devlet, raporda da önerildiği gibi, büyük sulama projelerine yatırım yapmamış, 1950-56 döneminde bu konudaki yatırım toplamının 110.400.000 TL'yi geçmemiştir⁴¹. Bu dönemde, ziraat alanda alınan olumlu sonuçlarda, ziraat kredilerdeki artışların da etkisi vardır. 1950 yılında ziraat krediler toplamı 412 milyon TL iken, bu toplam 1960 yılına geldiği zaman 2.392 milyon TL'yi bulmuştur⁴².

36 Basın Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü, *Türkiye Nasıl İlerliyor, (1950-1957)*, Ankara, 1957, s. 3.

37 A.g.e., s. 2-3.

38 Duran Taraklı, *Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Uygulama Sonuçları*, Ankara, 1976, s. 117.

39 T.C. Milletlerarası İktisadi İşbirliği Teşkilatı Genel Sekreterliği, *Türkiye'de Marshall Planı*, No: 41, (1.10.1959-31.12.1959), Ankara 1960.

40 *Ziraat İstatistik Özetleri...*, s. 4-5.

41 *Ayın Tarihi*, Sayı: 279, s. 147.

42 DİE, *Türkiye'de Ekonomik ve Toplumsal Gelişmenin 50 Yılı*, Ankara, 1973, s.361.

Demokrat Parti iktidarı döneminde, hayvancılık konusunda iktidarın izlediği politikalarda, rapordaki önerilerin etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bu dönemde, hayvancılığı geliştirmek için alınan önlemler arasında, 1952 yılında, Türkiye'de "et ve et ürünleri sanayini kurmak, üreticiyi örgütlemek, besiciliği desteklemek, et ürünlerinin pazarlamasında düzenleyici rol oynamak, et ve balıkla ilgili yan sanayileri kurmak ve hayvancılığın gelişmesine katkıda bulunmak üzere, "Et ve Balık Kurumu" kurulmuştur⁴³. Buna ek olarak, 26 Ocak 1956 tarihinde "sanayi yemi üretmek, yem maddelerini tedarik etmek ve bu amaçla her türlü tarımsal ve endüstriyel girişimlerde bulunmak üzere" Yem Sanayi A.Ş. kurularak, Ankara, Erzurum, Konya ve İstanbul'da olmak üzere dört fabrika açılmıştır⁴⁴.

Bu dönem içinde, ziraat üretim ve hayvancılıkta önemli gelişmeler sağlanmasına karşın, istenilen hedeflere ulaşılabildiği söylenemez. Bundan dolayıdır ki, Türkiye'nin özellikle Akdeniz bölgesindeki ziraat sorunlarının araştırılması ve çözüm yolları bulunması için 1958 yılında, "Akdeniz Kalkınma Projesi" çerçevesinde, Uluslararası Gıda ve Tarım Örgütü (F.A.O.) uzmanlarından oluşan bir grup bilim adamı, Prof. Dr. Baade'nin başkanlığında Türkiye'ye davet edilerek, 1959 yılında Akdeniz Bölgesi'nin ziraat sorunları ve kalkınma önerilerini içeren bir tarım raporu hazırlamıştır⁴⁵.

Sanayi ve Madencilik

UİKB Raporunda, ziraattan sonra önemli yer verilen bir başka konu sanayileşme konusudur. Raporda, Türkiye'de kişi başına düşen gelirin çok düşük olduğu belirtilerek, lüks tüketim ürünlerinin yerine, maliyeti daha düşük olan ürünlerin üretimi, işsizliği azaltmak amacıyla daha çok iş gücüne gereksinim gösteren sanayi dallarına yatırım yapılması, yerli sermayeye öncelik verilmesi üzerinde durulmaktadır. Öncelikle ziraat ürünlerin; bitkisel yağ, süt işleme, et konservesi, marmelat, meyve ve sebze suları ile hafif madeni eşya üretimine yönelik sanayi dallarının kurulması ve geliş-

43 50 Yılda Türk Sanayii..., s. 35.

44 A.g.e., s. 35; Ayın Tarihi, Sayı: 279, (Şubat 1957), s.157-58.

45 Prof Baade ve Arkadaşları, a.g.r.

tirilmesinin yanı sıra, küçük çapta ziraat araç-gereçlerinin yapılacağı sanayi alanlarının kurulmasına öncelik verilmesi önerilerek;

“Ziraat öğretim servisinin yardımı ile pratik bir madeni saban, halen köylünün kullandığı ağaç çubuğun yerine geçebilecek kadar basit ve ucuz olursa, geniş bir piyasa bulabilir ve Türkiye ziraatinde küçük bir devrim yaratır. Halen kullanılmakta olan düvenin yerini alacak basit bir harman makinesi de aynı sonuçları doğurabilir...”⁴⁶ denilmekte idi.

Raporda; inşaat sektörü için, pencere camı, çimento, tuğla ve kiremit üretiminin arttırılması önerilmektedir ki, özellikle D.P döneminde çimento üretiminde büyük bir gelişme sağlanması dikkati çekmektedir. 23 Ekim 1953 tarihinde resmen kurulan Türkiye Çimento Sanayi Anonim Şirketi'nin açtığı on adet fabrikanın toplam çimento üretimi, 1950 yılındaki üretimin(bu yıldaki üretim: 330.000 ton) yaklaşık 4 katına ulaşarak, 1.700.000 tonu bulmuştur⁴⁷.

Raporda, Türkiye’de deri ve kundura sanayinin çok yetersiz olduğu, Türkiye’nin yıllık 10 milyon çift kunduraya gereksinim duymasına karşın, üretimin 900.000 çiftte kaldığı belirtilerek, “köylülerin kullanabileceği, basit, sağlam ve ucuz bir kundura türünün” tercih edilmesi önerilmektedir ki⁴⁸; bu sorun, o yıllarda ve günümüzde kırsal kesimde, “kara lastik “olarak adlandırılan bir tür lastik ayakkabı ile çözülecekti.

Raporda hafif kimya sanayiine ağırlık verilmesi; basit eczalar, aşı, serumlar, sabun, haşere öldürücü maddeler ve benzeri ürünlerin üretilmesi, ancak karmaşık ve ağır kimyasal ürünlerin üretilmemesi, ancak ziraat kalkınmanın fosfata büyük bir gereksinim yaratacağı savunularak, Karabük’te devlet fabrikalarında üretimi yapılan gübrenin yeterince uygun olup olmadığının araştırılması; ayrıca pamuklu dokuma sanayinin ideal niteliklere sahip ve yeterli olduğu, keramik, çömlekçilik ve el sanatlarına önem verilmesi, düşük fiyatlı yerel ürünlerin üretimi, ancak iyi kaliteli ve lüks malların üretilmeyecek ithal edilmesi önerilmektedir⁴⁹.

46 UİKBR, s. 100-101.

47 50 Yılda Türk Sanayii..., s. 38; Cumhuriyet Döneminde İstatistiklerle Türkiye..., Tablo:6.

48 UİKBR, s. 94-95.

49 A.g.r., s.106-107.

Raporda, Türkiye’de her çeşit lüks eşya, uçak motoru fabrikası gibi ağır makine ve madeni eşya sanayileri ile ağır kimya sanayi, selüloz ve kağıt sanayinin şimdilik kurulmaması, ancak gübre sanayinin bunların dışında tutulabileceği belirtilerek, bu alanlarda Türkiye’de yeterli uzman, ham madde ve sermaye birikimi olmadığı ifade edilerek, ziraat alanda olduğu gibi, sanayi alanında da Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı’na bağlı bir “Sanayi Sürüm Dairesi”nin kurulması ve devletin ürettiği malların piyasa koşullarına uyum sağlaması gereği üzerinde durulmaktadır⁵⁰.

D.P döneminde, hafif sanayiye ve montaj sanayiine ağırlık verilmesinin bu önerilerden etkilendiği ve o günün koşullarının da bu önerilere büyük ölçüde uygun düştüğü söylenebilir. Gerçekten de Türkiye’de, örneğin kağıt ve selüloz alanında ilki, 1936 yılında, ikincisi de 1945’te, üçüncüsü de 1954 yılında üretime geçen üç adet kağıt fabrikası, 13 Mayıs 1953 tarihinde, Türkiye Kağıt Fabrikaları adı altında birleştirilerek (SEKA), bu kuruluşa, her tür kağıt, karton, selüloz, mihaniki, odun kömürü, yarı kimyevi hamur, bunların üretiminde kullanılacak kimyevi maddeler ile sud kostik, klor ve karışımları üretme görevi verilecekti⁵¹.

Madencilik konusunda ise, raporda en büyük maden üreticisinin Eti-bank olduğu vurgulanarak, bu kuruluşun savaş sonu yatırım programını Zonguldak kömür havzası üzerinde yoğunlaştırdığı, 1953 yılında üretim hedefinin beş milyon ton olarak belirlendiği, 1953 sonrasında ise, yeni planların yapıldığına dikkat çekilerek, uygulanmakta olan bu programın sonuçları alınmadan, yeni genişletme projelerinin uygulanmaması önerilmektedir⁵².

Raporda, teknik araç- gereçlerden yararlanma, personelin yetiştirilmesi, işçi politikası, konusunda da; sanayi ve maden işletmelerine ait donanımlardan yeterince yararlanılması; devlet fabrikaları, bağımsız atölyeler tarafından daha ekonomik olarak yapılabilecek yedek parça üreten ve onarım yapan servislerin merkezileştirilmesi, işçilerin hizmet sırasında yetiştirilmesi, ustabaşı ve öteki çalışanların da iyi eğitilmeleri, belgeli hesap

50 A.g.r., s.107.

51 *Düştur*, Üçüncü Tertip, Cilt:36, s.1448-52.

52 *ÜİKBR*, s. 111-14.

uzmanlarının yetiştirilerek, devletin kendi işletmelerindeki sosyal servisleri yeniden gözden geçirilmesi önerilmektedir⁵³.

Bu önerilerin bir bölümü D.P döneminde dikkate alınarak, örneğin; 17 Nisan 1957 tarihinde sanayi kuruluşlarının daha iyi organizasyonunu sağlamak amacıyla 6948 sayılı Sanayi Sicil Yasası kabul edilmiş, bu yasa ile sanayi işletmelerinin tanımı yapılarak, girişimcilere, sanayi siciline kaydolmak ve bu kurumdan belge almak zorunluluğu getirilmiştir⁵⁴. Bunun hemen ardından da 29 Haziran 1957 tarihinde Sanayi Bakanlığı kurularak, bu görev Samet Ağaoğlu'na verilmiştir.

Ulaşım, Haberleşme ve Enerji

UİKB Raporunda, Türkiye'nin 7.600 km. uzunluğunda devlete ait iyi bir demiryolu ağına sahip olduğu, bu alanda yetişmiş personel kadrosuyla, demiryollarının kâr ettiği vurgulanmakta, halen yapımı sürdürülen ve maliyeti 206 milyon TL olması öngörülen üç uzatma hattının tamamlanması, ancak "yeni demiryolu projelerinin şimdilik düşünülmemesi, kullanılmakta olan demiryollarının da maliyeti yaklaşık, 9.5 milyon TL 'yi gerektirecek bir telekomünikasyon sistemiyle birbirine bağlanması önerilmektedir⁵⁵.

D.P hükümetleri döneminde, günümüzde bile tartışma konusu yapıldığı gibi, demiryollarına yeterli yatırımın yapılmadığı görüşü egemendir ki, bu görüş doğrudur. Zira bu dönemde, raporda önerildiği gibi, yapımı sürenler dışında, demiryollarına önemli bir yatırım yapılmamış, yalnızca varolanların bakım ve onarımı ile yetinilmiş, dönem boyunca toplam olarak yapılan demiryollarının uzunluğu 224 km.yi geçmemiştir⁵⁶.

Karayollarında ise, ABD'nin malî ve teknik katkılarıyla, geniş bir onarım ve iyileştirme çalışmasına başlanıldığı anımsatılarak, her biri üçer yıllık bölüme ayrılan ve maliyeti yaklaşık 1.5 milyar TL'yi bulacak olan 23.000 km.lik ulusal yollar ağının yapımı ve iyileştirilmesinin öngörüldüğü, ancak bu programın "çok fazla iddialı ve ekonomik bakımdan haklı

53 A.g.r.,s.118-19.

54 Türkiye Büyük Millet Meclisi Kavanin Mecmuası, Dönem: X, Cilt: 39, s. 766-68.

55 UİKBR, s.123-24.

56 DİE, Türkiye'de Toplumsal ve Ekonomik Gelişimin..., s. 407.

gösterilebilecek nedenleri bulunmadığı” savunulmaktadır. Ayrıca karayollarındaki trafik denetimini sağlayacak bir sistemin de hızla uygulamaya konulması önerilmektedir⁵⁷.

D.P döneminde karayollarına büyük bir önem verildiği, 1950 yılında 48.180 km olan bu yolların uzunluğunun, 1960 yılına geldiği zaman % 62’lik bir artışla, 77.495 km. bulduğu anlaşılmaktadır. 1950 yılında 1.100 km. olan köy yollarının uzunluğu, 1960 yılına geldiği zaman yaklaşık on beş kat artırılarak, 15.953 km’yi bulmuş; il yollarının uzunluğu ise 22.774 km’den 34.831 km’ye ulaşmıştır⁵⁸. 1951-58 yılları arasında karayollarına toplam 532.200 bin TL ödenek ayrılmıştır⁵⁹. Özellikle köy yollarının yapımı, kırsal kesimin bir ölçüde de olsa dışa açılmasını sağlayarak, bu kesimdeki feodal yapının sarsılmasında etkili olmuştur. Başka bir deyişle, Türkiye’de karayolları ağının gelişmesi, ekonomik ve sosyal bağlamda olumlu bir gelişmeye neden olurken, öte yanda ise Türkiye’yi, petrole ve dış otomotiv sanayicilerine bağımlı bir duruma getirmiştir.

Raporda 1953 yılı sonuna kadar yapılması öngörülen ve toplam yatırım tutarı 173 milyon TL’yi bulan limanlarla ilgili projenin tamamlanması, ancak bu alanda şimdilik başka yatırıma girilmemesi ve bir”Limanlar İdaresi”nin kurulması önerilmektedir⁶⁰.

D.P hükümetleri döneminde, deniz taşımacılığı ve limanlar konusundaki gelişmeler ise, raporun önerilerine uygun hareket edilmediği anlaşılmaktadır. Bu alanda yeterli gelişmenin sağlandığı söylenemezse de, bu alanda önemli bir adım olmak üzere, 1951 yılında Denizcilik Bankası kurulmuş, yolcu ve yük gemilerinde sınırlı da olsa bazı artışlar gerçekleştirilmiş, bunların yanı sıra ; Ereğli, Haydar Paşa, İzmir-Alsancak, İnebolu, Mersin, Samsun, Salı Pazarı, Trabzon ve Zonguldak limanları hizmete açılmıştır⁶¹.

57 UİKBR, s. 124-27.

58 50 Yılda Türk Sanayii..., s. 387.

59 D.P.M.G.G.M.Z., Dönem: XI, Cilt: 261, s.35-36.

60 UİKBR, s. 127-28.

61 Ayın Tarihi, Sayı:279, s. 163.

Devlet hava yollarının ise, iki yatırım programı yürüttüğü anımsatılarak, “27 DC-3” ve 5 küçük Haviland uçağından oluşan, kullanım süresini doldurmuş bulunan hava yolları filosundaki “DC-3” uçaklarının süper “DC-3” uçağı haline getirilmesi, Adana Hava Alanı’nın “C” sınıfı bir havaalanı niteliklerine uygun şekilde yapılması, Ulaştırma Bakanlığı’na bağlı her çeşit ulaşımı koordine edecek bir “Ulaşım ve Koordinasyon Komisyonu” kurulması ve ulaştırma işlerinde görev yapan muhasebe müdürlerine tam yetki verilmesi önerilmektedir⁶².

Haberleşme konusunda da, uygulanmakta olan plânda Güney Doğu ve Kuzey Batı Anadolu’da yapılması öngörülen iki yeni radyo istasyonu ile İstanbul telefon servisinin iyileştirilmesi, telefon hizmetlerinin şehir ve kasaba dışındaki yerlerde de yaygınlaştırılması, telefona az da olsa bir zam yapılması, dış yardımlarla başlatılan yetiştirme programlarının devam ettirilmesi önerilmektedir⁶³.

Raporda elektrik enerjisi üretimi konusuna da büyük önem verilmiştir. Türkiye’nin 1949 yılında 739.000 kwh olan elektrik enerjisi üretiminin yetersizliği vurgulandıktan sonra, Kuzey Batı Anadolu’yu birbirine bağlayacak bir “grid sistemi” ile bazı küçük santrallerin ve Sarıyar Hidro Elektrik Tesisleri’nin tamamlanmasıyla, 1954 yılında elektrik üretiminin 500.000 kwh üstüne çıkmasının beklendiği, bu yatırımlar için de toplam 145.8 milyon TL harcama yapılması gerektiğine değinilmektedir. Bunlara ek olarak 60.000 kwh üretim kapasitesi olan ve buhar kullanılarak enerji üretmesi öngörülen 80.000 kwh lik Sarıyar santrali ile birlikte Ankara, İstanbul, İzmit, Karabük, Kırıkkale, Zonguldak ve öteki illere enerji verilmesinin plânlandığı, ancak gelecek bir kaç yıl içinde Türkiye’nin yeni yatırımlara karar verirken iyi düşünmesi ve kısa vadede büyük kaynak gerektiren yatırımlardan kaçınması, ödemeler dengesi uygun olduğu zaman bu yatırımları gerçekleştirmesinin daha doğru olacağı belirtilmektedir. Enerji işlerinin yönetimi için, Bayındırlık Bakanlığı’na bağlı bir “Devlet Elektrik Santralleri Genel Müdürlüğü” ile “Elektrik Su İşleri Komisyonu “ kurul-

62 UİKBR, s. 137.

63 A.g.r., s.139-40.

ması ve bu komisyonda “özel elektrik santrallerini temsilen de bir üyenin yer alması, Etibank’ın yalnızca maden işleriyle ilgilenmesi ve bankacılıkla uğraşmaması önerilmektedir⁶⁴.

D.P döneminde, belirtilen önerilere önemli ölçüde uyulduğu söylenebilir. Türkiye 1950 yılında 789.624 kwh olan elektrik üretimini 1960 yılına geldiğinde zaman, yaklaşık dört kat artışla, 2.815.071 kwh yükseltmiştir⁶⁵.

Devlet Girişimlerinin Organizasyonu ve Özel Girişimin Desteklenmesi

Bu konuya raporda çok geniş bir yer verilmiş olup, devlet girişimlerinin yeniden organize edilmeleri, sağlam bir yatırım programının formüle edilebilmesi ve devlete ait kuruluşların satılması konusunda tutarlı kararlar verilebilmesi için, böyle bir yola gidilmesinin zorunlu olduğuna değinilmektedir ki, bu konuya D.P programının 45-48. maddelerinde yer verilmiştir⁶⁶. Bu konuda da D.P Programı ile raporun çeliştiği söylenemez.

Raporda devlet kuruluşu olan Etibank ve Sümerbank’ın “devlete ait birer holding” olduğu”, bu kuruluşların kazançlarını kendileri için kullanmalarına karşın, zararlarını devlete ödetmeleri eleştirilmektedir. Gümrük ve Tekel Bakanlığı’nın kaldırılarak, gümrüklerle ilgili işlerin Maliye Bakanlığı’na; tekellerin de İşletmeler Bakanlığı’na devredilmesi ve devlet kuruluşlarında verimini yükseltmek için;

Devlet girişimlerinin yatırım kararlarının Başbakan veya yardımcısı tarafından verilmesi, “Genel Ekonomi Kurulu”nun kaldırılması, Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu raporlarının herkese açık olması, devlet kuruluşlarına ait net kazançların doğrudan hazineye; yeterli amortisman ödeneklerinin de her kuruluşun kendi hesabına yatırılması, devlet kuruluşlarının yatırımlar dışındaki çalışmalarından çeşitli bakanlıkların sorumlu olması, İşletmeler Bakanlığı’nın; Sümerbank, Etibank, Millî Savunma Sanayi ve öteki gelir getiren kurumlar olmak üzere dört bölüme ayrılması,

64 A.g.r., s.141-47.

65 Cumhuriyet Döneminde İstatistiklerle Türkiye..., Tablo:8.

66 D.P Tüzük ve Program..., s. 61-62.

her kurumun yöneticisinin, kendi işletmesini ticari bir varlık olarak yönetmek bakımından yeterli yetkilerle donatılması önerilmektedir⁶⁷.

Gerçekten de raporda önerildiği gibi, Adnan Menderes'in ilk kabinesinde yer alan Gümrük ve Tekel Bakanlığı'nın, İkinci Menderes Kabinesi'nde yer almadığı, ve bu Bakanlığın yetkilerinin bir bölümünün Maliye Bakanlığı'na devredildiği anlaşılmaktadır⁶⁸.

Özel girişimin devlet eliyle desteklenmesi konusunda ise; devletin yirmi yıldan beri uyguladığı politikalardan ve "bir ticaret kompleksinden dolayı" bu sektörün geri kaldığı, bu sektörün daha çok ticari faaliyetler ve sürüm konularında yoğunlaştığı, uzman personel sıkıntısı çektiği belirtilerek, "özel girişimin ülke kalkınmasında kendisine düşen rolü oynaması isteniyorsa, devletin bu girişimcilere yol göstermesi ve onlarla işbirliği yapması "zorunluluğu vurgulanarak, özel yatırımcı için varolan koşulların iyileştirilmesi ve kararsızlık ortamının kaldırılması, devlet kuruluşlarının elden çıkarılmadan önce bu uygulamanın yaratacağı malî, iktisadî, siyasî sorunların dikkatli bir şekilde değerlendirilmesi önerilmektedir. Ayrıca raporda devletin, kamu yatırımı yapan kendi kurumlarına, özel yatırımcıya oranla ayrıcalık tanıyan uygulamalara son vermesi istenilmekte, devlet kurumlarının Merkez Bankası'ndan %1 oranla borç almalarına karşın, özel kuruluşların %8-12 arasında borçlanabildikleri anımsatılarak, haksız rekabete neden olan bu uygulamanın son bulması gerektiği belirtilmektedir⁶⁹.

Bu raporda özel girişimin desteklenmesi konusunda da bazı önerilerde bulunmaktadır. Bu öneriler arasında; hükümetin devletin sanayi, madencilik ve ticaret alanında yatırım yapacağı alanları açıkça belirlemesi, bazı devlet kuruluşlarının hemen satılması, hükümetin kendi ekonomik çalışmalarını sınırlamak konusunda niyetini göstermesi, halen geçerli olan kredi, döviz, ithal lisansı ve hammaddeler sağlanmasında ve ürünlerin satışında devlet kuruluşlarının yararlandıkları özel ayrıcalıklara son verilmesi, devlet girişimlerinin özel girişimle eşit koşullarda rekabet etmelerinin

67 UİKBR, s. 149-59.

68 İsmail Arar, *Hükümet Programları, 1920-1965*, İstanbul, 1968, s. 534.

69 UİKBR, s. 160-67.

sağlanması, çiftçi ve tüccar birlikleri üzerindeki direkt denetimlerin kaldırılması önerilmektedir⁷⁰.

D.P döneminde gerek parti programı ve gerekse hükümet politikalarının gereği ve bu raporun da yönlendirmesiyle, özel girişime büyük önem verilmiştir. 1950 yılında özel imalat sanayiinde işyeri sayısı 2.515 iken; 1960 yılında bu sayı, iki kattan fazla artarak, 5.284’e ; sabit sermaye tutarı da 36.660.000’den, yaklaşık 7.5 oranında artarak, 277.314.000’ TL’ye yükselmiştir. Başka bir deyişle, on yıllık dönemde özel iş yerleri sayısındaki artış, % 210, sabit sermayedeki artış % 756, üretim değerindeki artış ise % 793’ü bulmuştur⁷¹.

Eğitim ve Genel Sağlık

Eğitim konusuna raporda geniş bir yer verilmiştir. Bu konuda geçmiş yirmi yıl içinde önemli ilerlemeler kaydedilmekle beraber, bunların yeterli olmadığı, eğitimde bilimsel özgürlük ile teknik bilgilerin ve uzmanlık eğitiminin “tehlikeli bir şekilde daralmakta olduğu”, yabancı eğitim uzmanlarının da yardımıyla eğitim sisteminin içeriğini, öğretim yöntemlerinin ve organizasyonunun incelenmesi önerilerek, Türk eğitiminin “şekilci ve ezberci ve otoriter bir anlayışa dayandığı” şeklinde bir eleştiride bulunmakta, teknik ve meslekî eğitime önem verilmesi üzerinde durulmaktadır. Yüksek öğretimde ise, eğitim programlarının yetersiz, akademik standartlarının düşüklüğü, özellikle köy öğretmenliğine beş yıl eğitim verilen 17-20 yaş arasındaki gençlerin atanmasının yanlış olduğu ve eğitime ayrılan bütçe ödeneklerinin yetersiz kaldığı vurgulanmaktadır. Raporda eğitim konusunda; Türk eğitiminde her derecedeki öğretimin içeriği, organizasyonu, yöntemleri konusunda, yabancı uzmanların da yardımı ile iyi bir inceleme yapılması, eğitim özgürlüğünün desteklenmesi, otoriter niteliğinin azaltılması, ilkokulların giderlerine yerel yönetimlerin de katılmasının sağlanması, acil gereksinim duyulan uzmanların yetiştirilmelerine öncelik verilmesi, hükümetin daha çok orta ve yüksek öğretimle ilgilenmesi, yük-

70 A.g.r., s. 167.

71 DİE, Türkiye’de Toplumsal Ekonomik Gelişimin..., s. 206-7.

sek öğretim kurumlarına girişin zorlaştırılması, bu kurumlardaki eğitimin kalitesinin yükseltilmesi, köy öğretmenlerinin yetiştirilmesinde uygulanan yönteme son verilerek, köy okullarına iyi eğitim görmüş yaşlı ve olgun öğretmenlerin atanmaları önerilmektedir⁷².

D.P döneminde mesleki ve teknik eğitime önem verilmiş, parti programına uygun olarak Üniversitelere önce özerklik verilmesi düşünülmüş, ancak bir süre sonra bu kurumların hükümete yönelttikleri eleştiriler yüzünden rahatsız olan siyasi iktidar, bu uygulamayı tam tersine çevirmeye yönelince, iktidar ile Üniversite arasında şiddetli bir uzlaşmazlık belirmiş, iktidara karşı en sert tepkiler bu kurumlardan gelmiştir. Yıllardan beri tartışılan ve günümüzde de tartışmaları devam eden Köy Enstitüleri konusunda ise, Başbakan Adnan Menderes, daha 30 Mart 1951 tarihinde okuduğu ikinci hükümet programında; “köy okulları konusunda vatandaşların yükümlülüklerinin kaldırılacağını, ilkokul öğretmenlerinin gerekli niteliklere sahip olmalarının göz önünde bulundurularak iyi yetişmelerine ve aynı kaynaktan gelmelerine özen gösterileceğini” açıklamıştı⁷³. D.P hükümeti, rapor doğrultusunda 1950-54 yılları arasında, Florida Üniversitesi’nden Türkiye’ye davet ettiği Dr. Kate V. Wafford ve arkadaşlarının verdiği rapor, Köy Enstitüleri konusunda bir “binek taşı” olmuş⁷⁴, bu raporun hemen ardından da 1954 yılında kabul edilen 6234 sayılı yasa ile Köy Enstitüleri ve Öğretmen Okulları birleştirilerek, bu kurumların varlığına son verilmiştir⁷⁵.

Genel sağlık konusunda ise raporda, başta verem olmak üzere salgın hastalıkların ciddi bir ulusal dava olmaya devam ettiğine dikkat çekilerek, kent ve kasaba dışında yaşayan halkın sağlık yardımından uzak kaldığı, sağlık personelinin yetersiz olduğu, personelin eğitim amacıyla yurt dışına gönderilmesi gerektiği, genel bütçeden sağlığa ayrılan payın arttırılması, özellikle de veremle savaşın bir yabancı uzmanın yardımıyla yeniden düzenlenmesi belirtilerek, sağlık sorunlarının çözümü için;

72 UİKBR, s. 170-78.

73 Arar, a.g.e., s. 241.

74 Fay Kirby, *Türkiye’de Köy Enstitüleri*, Ankara, 1962, s. 373.

75 TBMM Kavanin Mecmuası, Dönem: IX, Cilt: 36, s. 109.

Bölge hastanelerine bağlı yardımcı sağlık merkezlerinin kurulması, Sağlık Bakanlığı’nda en az beş yıl süre ile yabancı bir genel sağlık uzmanının görevlendirilmesi, teknik personel, ebe, hemşire, laborant ve röntgen teknisyenlerinin eğitimi için kurslar açılması, Ankara’daki Hıfzısıhha Enstitüsü’nün yabancı bir uzmanın da yardımıyla, yeniden düzenlenmesi ve bu kuruluşta verem teşhisinde hizmet edecek merkezi bir laboratuvarın kurulması, sıtma savaşımında bir malaryolojist ve bir entomolojistin görevlendirilmesi, bulaşıcı hastalıklarla savaş için gezici ekiplerin oluşturulması, yetişmiş personel sağlanıncaya kadar da yeni merkezlerin açılışının ertelenmesi⁷⁶.

D.P dönemindeki uygulamalara bakıldığında zaman, özellikle veremle savaş konusuna önem verildiğini anlaşılmaktadır. Bu dönemde bir çok sağlık merkezi ve verem dispanserini yanı sıra, 1952 yılında Kütahya, 1953’te Aydın, 1955’te Adana verem hastaneleri açılmış, 1957 yılında ise Ankara Ebe ve Hemşire Okulu hizmete sunulmuştur⁷⁷. Bu dönemde sağlık bütçesinde de önemli artışlar gerçekleştirilmiş, 1950 yılında sağlık için bütçeden 60.980.329 TL ayrılmasına karşın, bu pay 1957 yılına geldiğinde zaman, yaklaşık 12 kat artırılarak, 714.908.272 TL’yi bulmuştur⁷⁸.

Kamu Yönetimi

UİKB raporunda, üyelerinin hükümet ve yabancı uzmanların yardımlarıyla tarafsız bir “Kamu Yönetimi Komisyonu” kurularak, bu komisyonun devlet yönetimini iyileştirecek önerilerde bulunması, otoriter devlet anlayışının önüne geçilmesi, önemli kararların yüksek makamlara sunulması, memurlara geniş sorumluluklar yükleyen uygulamadaki yasal hükümlerin kaldırılması, yerel yönetimlerin yetki ve sorumluluklarının artırılması, memur sayısının azaltılması, devlet kurumlarında çalışanların özel sektörden çok daha az ücret almaları nedeniyle, özellikle de sağlık sektöründe çalışanları bu uygulamadan olumsuz şekilde etkilediği belirtilerek, ülkedeki personel eğitimini gerçekleştirecek bir “Merkezi Personel Daire-

76 UİKBR, s. 179-93.

77 Muzaffer Gökman, *50 Yıllık Tutanağı, (1923-1973)*, İstanbul, 1973.

78 *Aydın Tarihi*, Sayı: 279, s. 137.

si”nin kurulması önerilmektedir. Bunlara ek olarak, gereksiz yere memurların görevlerinden alınmaması, memurların da siyasete karışmamaları, “bütün devlet kurumlarının gereksinimi olan araç-gereç ve maddeleri satın almak üzere, merkezî bir tedarik kurumunun kurulması, Maliye Bakanlığı’nın yeniden yapılandırılması, basitleştirilmiş bir muhasebe sistemine geçilmesi, muhasebe müdürlerinin yalnızca amirlerine karşı sorumlu olması, Sayıştay’ın denetleme sorumluluğunun, Yüksek Denetleme Kurulu’nun denetimine bağlı olanlar dışında, bütün kurumları kapsayacak şekilde genişletilmesi önerilmekte idi⁷⁹.

D.P hükümetleri uygulamada bu önerileri dikkate almakla birlikte kamu yönetiminde esaslı bir değişikliğe gitmemişlerdir. Bu dönemde, her dönemde olduğu gibi, görevden alma ve sürgünler devam etmiştir. 11 Mart 1954 tarihinde 6400 sayılı yasa ile, raporda da önerildiği gibi, Devlet kurumlarının gereksinimlerini karşılamak üzere “Devlet Malzeme Ofisi” kurulmuş⁸⁰, Sayıştay’ın yetkileri de genişletilmiştir.

Mali Organizasyon ve Malî Politika

Raporda, kamu harcamalarında tasarrufa gidilmesi, harcamaların artmasının enflasyona neden olacağı, özel tüketimi azaltmak için, vergilerin artırılmasını, devletin halktan borçlanarak veya dış yardımlarla malî dengeleri düzenlemesi, devletin kendisine bağlı kurumların çalışmalarını içeren ortak malî hesaplar tutması ve düzenli aralıklarla gelir-gider tahminleri hazırlaması, “devletin bütün kurumlarının toplam harcamaları, sıradan gelirleri, tahsilatla ödenebilecek veya halktan iç borçlanmalar veya dış yardımlarla finanse edilebilecek bir düzeyi geçmemesi” önerilmektedir⁸¹.

Para ve banka politikası konusunda da aşağıdaki önerilerde bulunmaktadır;

1. Devlet girişimleri tarafından, hazine garantisi taşıyan senetlerin kullanımına son verilmesi, bu girişimlerin sermaye ve olası işletme açıkla-

79 UİKBR, s. 207-13.

80 TBMM Kavanin Mecmuası, Dönem: IX, Cilt: 36, s. 1234-38.

81 UİKBR, s. 207-13.

rının normal bütçe çerçevesi içinde karşılanması, Toprak Mahsulleri Ofisi dışındaki devlet kurumlarının gereksinimlerini karşılamak üzere hazinenin kısa süreli avanslar vermesi, TMO’ne kısa vadeli sermaye gereksinimini Ziraat Bankası’na reeskont yaptırma olanağı sağlanması, TMO’nin elindeki mallarını satar satmaz bu avansları geri ödeme zorunluluğu getirilmesi,

2. Merkez Bankası’na, bir yıla kadar vadeli uygun türlerdeki ziraat ve ticari senetleri, hiç bir sınırlama ve koşul olmaksızın, reeskont yetkisi verilmesi,

3. Banka kredisinin hacmini ve kullanma şeklini daha etkili kontrol edebilmek için ;

- a) Reeskont olanakları, her bankanın sermaye ve ihtiyat akçesi üzerinden yeknesak bir yüzde hesabı ile en yüksek sınırların belirlenerek adaletli bir rasyona tabi tutulması,
- b) Merkez Bankası’nın borsada tahvil alım ve satım işlemlerine girişme yetkisine konulan yasal sınırlamaların kaldırılması,
- c) İhbarsız mevduata karşılık bulundurulacak en az ihtiyat akçesi şartlarını belirleme ve değiştirme yetkisinin Merkez Bankası’na verilmesi,
- d) Merkez Bankası’nın, ticarî bankalar için tamamı ödenmiş sermaye ve ihtiyat akçesi bakımından en az şartları, bunların bulundurdıkları aktif cinsine göre değiştirmek yetkisine sahip olması, bu konuda yabancı uzmanlardan yararlanması,

4. Merkez Bankası’nın, kendi genel para politikasıyla çelişmeyen bir düzey üzerinden en yüksek faiz sınırlarını belirleme yetkisine sahip olması,

5. Ticaret Bankaları ile tasarruf bankalarının fonksiyonları açık bir şekilde birbirinden ayrılması, bunların kendi çalışma alanlarına uyan farklı yönetmeliklere ve denetimlere bağlı olması,

6. Bankacılık fonksiyonunun temel amacı , topluma bankacılık hizmeti sunmak olması bu bağlamda Sümerbank ve Etibank’ın bankacılık yetkilerinin ellerinden alınması,

7. Halka çek kullanmanın yararlarının anlatılması, yüksek dereceli devlet memurlarının maaşları çek ile ödenerek, bu ödeme aracının kullanılmasının özendirilmesi ancak sahteciliğe karşı da cezaların arttırılması,

8. Bankaların denetiminin Merkez Bankası'na bırakılması⁸².

D.P döneminde uygulanan bankacılık politikalarında, rapordaki önerilerin önemli ölçüde dikkate alınmadığı anlaşılmaktadır.

Raporda vergi sisteminin yetersizliği eleştirilerek, bu konuda da şu önerilerde bulunmaktadır;

1. İşlem vergisinde, küçük işletmelere uygulanan bağışıklıkların kaldırılması, bürokratik işlemlerin azaltılması,

2. Binalar için uygulanan bağışıklıkların azaltılması, bina ve arazilerden alınan vergilerin arttırılması, bu vergi gelirlerinin yerel yönetimlere bırakılması, hayvanlar vergisinin de değerler üzerinden alınarak, bina ve arazi vergileriyle birleştirilmesi,

3. Önemli parasal geliri olan çiftçilerden gelir vergisi alınması,

4. Şirket kazançları üzerinden alınmakta olan verginin, kârların ortaklara ödenmesi durumunda, kesinti yapılarak kaynağında ödenen bir vergi haline getirilmesi,

5. Uygulanmakta olan sosyal güvenlik vergilerinin azaltılması, ve uygulanmakta olan sosyal güvenlik sisteminin ülkenin gelecek kaynaklarının gereğinden fazla taahhüt altına alıp almayacağıнын yeterince incelenmesi,

6. Damga vergisine bağlı işlem sayısının büyük ölçüde azaltılması ve geri kalanların da basitleştirilerek daha açık bir hale getirilmesi,

7. Geçerli olan sistemde vergi yükünün ağırlığını çalışan kesimlerin taşıdığı, bu yükün adaletli bir şekilde dağıtılması,

8. Vergi işlemlerinin basitleştirilmesi, zorunlu olmayan malî denetimlerin kaldırılması, vergi yönetiminin iyileştirilmesi, geçerli yasaların daha etkili uygulanabilmesi için Maliye Bakanlığı'nın yetkilerinin arttırılması⁸³.

82 A.g.f., s. 221-22.

83 A.g.f., s. 222-28.

D.P döneminde, vergilerin arttırılması ve tabana yayılması gibi bir yolla gidilmemiş, tam tersine olarak popülist bir politika izlenerek, vergi indirimi yada bazı kesimlere vergi bağışıklığı gibi devlet gelirlerini azaltıcı yöntemlere başvurulmuş, örneğin; gayri safi gelirleri toplamı 300 TL’yi geçmeyen, satış tutarı 57.000 TL’yi aşmayan ve sanatından dolayı aldığı ücret tutarı 7.500 TL’yi bulan , yaklaşık 400.000 esnafı vergi dışı bırakan bir yasa tasarısı 1 Eylül 1956 tarihinde yürürlüğe konmuştur⁸⁴.

Türkiye’nin Uluslar Arası Ekonomik Durumu

Rapora göre; genel olarak içerideki mal arzı, dış satım yasakları yerine, üretimin arttırılması ve fiyat sisteminin yardımıyla güvence altına alınması belirtilerek, Türkiye’nin döviz politikası ile ilgili olarak da, yıllık döviz bütçesinin formüle edilmesi, bunun gerçekleştirilebilmesi ve öteki kambiyo sorunlarının çözülebilmesi için de, Uluslararası Para Fonu’ndan yardım alınması önerilmektedir.

Türkiye’nin dış borçlarının, 1950 yılı sonunda 730 milyon TL’yi (260 milyon dolar) bulduğuna işaret edilerek, bu yıl içinde faiz yükünün 15 milyon, amortismanın 37 milyon olduğu, bir kaç yıl sonra bu borçların artarak, ülke ekonomisi üzerinde ağır bir yük oluşturacağı, bu nedenle de dış borcun arttırılmaması gerektiği uyarısında bulunularak, yılda 50-60 milyon liralık bir borçlanmanın, kalkınma programının uygulanmasını zorlaştıracığı belirtilmektedir. Öte yandan dışardan alınacak olan borçlar, yatırım ve yardımlar varolan borçlarda olası düzenlemelerin veya bunların bir şekilde birleştirilmesinin 1952-56 döneminde Türkiye’nin kaynaklarında bir azaltma yaratmayacağı, tam tersine olarak bu kaynakları arttıracığı varsayımından hareket edildiği vurgulanmaktadır.

Doğrudan doğruya dış yatırımların yapılabilmesi için, “Türkiye’de aşırı milliyetçi ve düşmanca bir devrenin yarattığı tahribatın ortadan kaldırılması gerekecektir” denilerek, yabancı sermayenin kazançlarından bir bölümünü dışarıya transfer edebilmesi konusunda bazı izinler verilmiş olsa bile, uygulamadaki bir çok sınırlamaların Türkiye’ye yabancı sermaye-

84 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: X, Cilt: 13, s. 1037-40.

nin gelmesine engel olduğundan söz edilerek, yabancı yatırımcıların kafalarındaki soru işaretlerinin giderilmesi gerektiği üzerinde durulmaktadır⁸⁵.

D.P döneminde parti ve hükümet programları ile bu raporun önerilerine uygun olarak, önce 1 Ağustos 1951 tarihinde bir Yabancı Sermaye yasası yürürlüğe konulmuş⁸⁶, daha sonra da 21 Aralık 1953 'te 6209 sayılı Serbest Bölge Yasası kabul edilmiş⁸⁷, ancak bu yasaların yabancı sermaye için yeterince özendirici olmadığı kısa sürede anlaşılmıştır. Zira 1950-54 döneminde bu yasalardan yararlanarak Türkiye'ye gelen yabancı sermaye tutarı 47.2 milyon TL'de kalmış, bunun da ancak 26 milyonu yatırım şeklinde gerçekleşmişti⁸⁸. Bu yasal düzenlemelerin yetersiz olduğu anlaşıncaya, D.P hükümeti 18 Ocak 1954 tarihinde, 6224 sayılı yeni bir yabancı sermaye yasasını kabul etmek yoluna gitmiştir. Yeni yasa ile raporda da önerildiği gibi, yabancı sermayenin yatırım alanları ile kâr transferlerine uygulanan sınırlamalar kaldırılmış, Maliye Bakanlığı'nın kefaleti 300 milyondan 1 milyar TL'ye çıkarılarak, yabancıların dışarıdan personel getirebilmeleri kolaylaştırılmış ve yabancı sermayenin, yerli sermayenin yararlandığı tüm haklardan yararlanabilmesi sağlanmıştır⁸⁹. Yabancı sermayeye getirilen bu geniş haklar sonrasında da 1959 yılına kadar Türkiye'ye giren yabancı sermaye toplamı 202.881.958 TL'yi bulmuştur⁹⁰.

Raporda; Türkiye'nin 1947 yılından beri dış ödemeler dengesindeki açıkların, ABD ve öteki devletlerin açtığı kredilerle ve ABD yardımıyla kapatıldığına değinilerek, 1950 yılında dış alım fazlasının yaklaşık 65 milyon TL'ye düştüğü, ancak bu açıkların; dış alımın sınırlandırılmasından çok, içerideki yatırım ve kredi politikalarının yeniden düzenlenmesiyle dengelenebileceği belirtilmektedir. Yatırımlar ve öteki giderlerin Türkiye'nin elindeki kaynakların değerini aştığı sürece, "memlekette enflasyon görüleceği, bununla birlikte ekonomi üzerinde bir baskı oluşacağı, bunun

85 UİKBR, s. 242-43.

86 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: IX, Cilt: 9, s. 493-96.

87 TBMM Kavanin Mecmuası, Dönem: IX, Cilt: 26, s. 375-78.

88 Stefanos Yerasimos, *Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye, Bizans'tan 1971'e*, 3.Baskı, Çeviren: Babür Kuzucu, İstanbul, 1980, s. 723.

89 TBMM Kavanin Mecmuası, Dönem: IX, Cilt: 36, s. 88-91.

90 Zafer, (23 Ağustos 1959).

sonucu olarak da dış satımda bulunma nedeninin azalacağı yolunda önemli bir uyarıda bulunmaktadır⁹¹.

D.P döneminde, dış borçlar konusunda rapordaki önerilere uyulmaması sonucunda, 1950 yılında 2.402 milyon TL olan dış borç toplamı, dönemin sonuna doğru, yaklaşık dört kat artışla, 9.342 milyon TL’yi bulmuş⁹², bu olumsuz gelişme 1958’deki ekonomik krizin çıkışında önemli bir rol oynamıştır.

Raporda, Türkiye’nin dış malî durumunu güçlendirmek, dış pazarlar elde etmek için çaba harcanması, dış satım mallarının, özellikle pamuk ve tütünün sınıflandırma ve ambalaj kalitesinin iyileştirilmesi, gelişme evresinde olan sanayinin korunması gerekli olsa bile, gümrük tarifelerinin verimsiz şekilde çalışan sanayi kurumları için sürekli bir koruma aracı haline gelmesine izin verilmemesi, bunlardan Türkiye’nin koşullarına uymayanların korunmaması; devletin yıllık bir kambiyo bütçesi hazırlaması, böyle bir bütçenin hazırlanmasında ve ülkenin öteki döviz sorunlarının çözümünde kullanılabilecek araçların, “Uluslararası Para Fonu (IMF) yardımıyla geniş bir inceleme alınması” önerilmektedir⁹³.

D.P döneminde, raporda önerildiği gibi, kaynak-harcama dengesinin gözetilmemesi, kaynağı olmayan aşırı yatırımlara gidilmesi ve dış ödemeler dengesinin sürekli olarak açık vermesi, bu açığın 1950 yılında 23 milyon iken, 1955’te 185 milyona ulaşması gerek enflasyonun artmasında ve gerekse giderek ekonomik krize girilmesinde önemli bir etken olmuş⁹⁴, ekonomide girilen bu dar boğazın aşılabilmesi için, İkinci Dünya Savaşı sırasında da uygulamaya konulan Millî Korunma Kanunu, 6 Haziran 1956 tarihinde yürürlüğe konulmuştur. Bu yasanın da sorunları çözememesi, mal sıkıntıları, enflasyondaki ve dolardaki artışların sürüp gitmesi, D.P hükümetinin, 1958 yılında zirveye ulaşan ekonomik krizi aşabilmek için, raporda adres gösterilen Uluslararası Para Fonu (IMF)’ye başvurmasına neden olacaktı. Beklenen bu başvuru üzerine IMF yetkilileri de, Türkiye’ye

91 UİKBR, s.245.

92 Z. Y. Herşlag, Turkey; *The Challenge of Growth*, Leiden, 1968, s.338

93 UİKBR, s.246-48.

94 DİE, *Türkiye İstatistik Yıllığı*, 1981 Özel Sayısı, Ankara, 1981, s.323.

yardım yapılabilmesi için, Millî Korunma Kanunu'nun ve Hazine Vergisi'nin kaldırılarak, liberasyona geçilmesini, aşırı tasarrufa gidilmesini, ticarî kredilerin daraltılmasını, emisyonun önlenmesini, kredi zorlukları ve dondurulmuş sermayenin harekete geçirilmesini, yabancı sermaye kazançlarının transfer edilmesi konusundaki sınırlamaların kaldırılmasını, devalüasyon yapılmasını istemişlerdir. IMF'nin bu istekleri D.P hükümeti tarafından kabul edilerek, istenilen devalüasyon kuruna göre uygun olarak dolar 3 TL'den 9 TL'ye çıkarılmıştır⁹⁵.

IMF, öngördüğü koşulların 4 Ağustos 1958 tarihinde tarafından benimsenmesinden sonra, Türkiye'ye yardım etmeye karar vermiş; bu karara uygun olarak 25 milyon dolar kredi açmayı kabul etmiştir. Bu yardıma ABD, 190 milyonu kredi ve 44 milyonu borç ertelemesi olmak üzere toplam 234 milyon dolar ile; Avrupa İktisadi İşbirliği Örgütü 25, Federal Almanya 50, İngiltere 10 ve öteki üyeler de toplam 15 milyon dolar olmak üzere 100 milyon dolarlık bir yardım ile katılarak, Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik bunalımın atlatılmasına yardımcı olmuşlardır⁹⁶. Bu bunalım sırasında Türkiye'ye yapılan yardım toplamı, 400 milyonu kredi olmak üzere, 759 milyon doları bulmuştur⁹⁷.

Cumhuriyet tarihimizde ekonomik anlamda bir dönüm noktası olan bu gelişmeden sonra, hükümet öylesine büyük bir tasarruf politikasında yönelmek zorunda kalmıştır ki, Başbakan Adnan Menderes'in bile, İstanbul belediyesi için Amortisman Sandığı'ndan istediği 25 milyon TL'lik ödenek isteği, dönemin Maliye Bakanı Hasan Polatkan ile Koordinasyon Bakanı Sebati Ataman tarafından geri çevrilmiştir⁹⁸.

Bir Ekonomik Kalkınma Programı

Raporu hazırlayan kurulun önerdiği "Kalkınma Programı"nın yalnızca kamu sektörünü ilgilendirdiği, özel sektör yatırımlarının belirli bir plana gö-

95 Ulus, (5 Ağustos 1958).

96 D.P.M.G.G.M.Z., Dönem. XI, Cilt: 232, s. 8-9.

97 A.g.e., s. 9-10.

98 D.P döneminde; Koordinasyon Bakanı ve Sanayi ve Teknoloji Bakanı olarak görev yapan Sayın Sebati Ataman ile 24 Kasım 1989 tarihinde evinde yaptığımız görüşme bandı.

re yönetilmesinin olası bulunmadığı vurgulanarak, kamu kaynaklarından daha etkin şekilde yararlanılması ve dengeli bir ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi isteniyorsa, bu yatırımların iyi düşünülerek yapılması, özel sektördeki rakip kuruluşların hızla geliştirilmesi için gerekli olan enerji, ulaşım ve benzeri hizmet tesislerinin varlığını güvence altına alınmanın, böyle bir programın uygulanmasını zorunlu kıldığı belirtilmektedir⁹⁹.

a. Kamu Sektörünün Kaynakları

Raporda yapılan öngörülere göre; 1952 yılında yatırımlarda kullanılacak yabancı ve yerli kamu kaynakları toplamının (1949 fiyatları ile) en az 450 milyon TL'ye ulaşmasının beklendiği, ancak 575 milyonu da aşmasının ve bunu izleyen beş yıllık süre içinde de kamu yatırımlarında kullanılacak kaynaklar toplamının; 2.250 ile 2.875 milyon TL civarında olabileceği belirtilmektedir¹⁰⁰. Bu dönemde Türkiye'nin 1945 yılından beri aldığı dış yardımın bir miktar azalacağı, bu açığın iç kaynaklardan kapatılması gerektiği, kamu yatırımlarına ayrılan iç kaynak miktarının (425 ile 525 milyon TL) da, 1949 yılında aynı amaç için ayrılan iç kaynak toplamına (386 milyon TL) göre; % 10 ile % 33 arasında bir artış olacağı varsayıldığına değinilmektedir¹⁰¹. Kamu kaynaklarına ayrılan iç kaynaklarda daha büyük bir artışın, tüketim düzeyi zaten düşük olan bir toplum üzerine ağır bir yük yükleteceği ve ciddi bir enflasyon tehlikesi yaratacağı, önerilen büyüklükteki artışların bile iyi koordine edilmesi gerektiği uyarısında bulunmaktadır¹⁰².

Ancak yukarıda da değinildiği gibi, bu raporda önerilen ekonomik dengelerin gözetilmemesi ve yatırım politikaları ile kaynakların iyi kullanılmaması ve denetim yetersizliğinin bir sonucu olarak Türkiye, 1955 yılında başlayan ve giderek büyük boyutlara ulaşan bir ekonomik krizin içine sürüklenecekti.

99 UİKBR, s. 251-53.

100 A.g.r., s.255-60.

101 A.g.r., s.260.

102 A.g.r., s.260-61.

b. Özel Sektörün Kaynakları

Raporda, özel girişimin 1952 yılında 440- 540 milyon TL, 1952-56 yılları arasındaki dönemde de 2.5-3 milyar TL yatırımda bulunmasının beklendiği ve bu miktar ile kamu sektörü arasında bir denge kurulabileceği, bu kaynakların etkili şekilde kullanılabilmesi durumunda, ekonomik kalkınmanın büyük ölçüde hızlanmasının beklendiği belirtilmektedir¹⁰³.

c. Kamu Sektörünün Kalkınma Programı

Raporda; 1952-56 yılları arasında kamu sektörünün yatırımları konusunda da şu önerilerde bulunulmaktadır;

1952-56 yılları arasında (1949 yılı fiyatları ile)	
Ziraat kalkınma için	: 350-425 milyon TL
1952-56 yılları arasında (1949 yılı fiyatları ile)	
Genel Sağlık ve Eğitim	: 75-100 milyon TL
1952-56 yılları arasında (1949 yılı fiyatları ile)	
Ulaşım	: 825-1.025 milyon TL
(Demiryolu+Karayolu+Limanlar+ Vapurculuk+Havayolları+Öteki harcamalar)	
1952-56 yılları arasında (1949 fiyatları ile)	
Haberleşme için	: 75-100 milyon TL
1952-56 yılları arasında (1949 fiyatları ile)	
Bayındırlık için	: 350-450 milyon TL
1952-56 yılları arasında (1949 fiyatları ile)	
Elektrik enerjisi için	: 250-350 milyon TL
1952-56 yılları arasında (1949 fiyatları ile)	
Endüstri için	: 150-200 milyon TL
1952-56 yılları arasında (1949 fiyatları ile)	
Madencilik için	: 175-225 milyon TL
Genel Toplam	: 2.250-2.875 milyon TL ¹⁰⁴ .

103 A.g.r., s. 262.

104 A.g.r., s. 264-65.

Bu tablodan da kolaylıkla anlaşılacağı gibi, yatırımlar konusunda en büyük pay 825-1.025 milyar TL ile ulaşım harcamalarına önerilmiş; bunu 350-450 milyon ile bayındırlık, 350-425 milyonla ziraat, 250-350 milyonla elektrik enerjisi, 175-225 milyonla madencilik, 150-200 milyonla endüstri, 75-100 milyonla haberleşme konusundaki yatırım önerileri izlemiştir. En az yatırım önerisinin ise, Türkiye’de her zaman yapıldığı gibi, eğitim ve genel sağlık işleri konusunda yapılması, bu tutarın yalnızca 75-100 milyon TL olarak önerilmesi son derece düşündürücüdür.

Raporda 1949 fiyatlarına göre ziraat için; 1952 yılında ayrılması gereken en az ödeneğin 19.5 milyon TL’nin; eğitim, araştırma ve teknik personelin yetiştirilmesi, 1.5 milyon TL’nin yeni bir ziraat sürüm servisi kurulması, geriye kalan 29 milyon TL’nin de öteki giderler için kullanılması; genel sağlık işleri için; 1949 yılındaki miktarlara en az beşer milyon eklenmesi, ancak bu ödeneklerin okul ve hastane yapılması amacıyla kullanılmaması; ulaşım alanında ise; 1952 yılında ayrılan ödeneğin, 1949 yılındakine göre azaltılması, karayolları ve demiryolları programlarının yavaşlatılması, haberleşme alanındaki yatırımların ise sürdürülmesi, ancak kaynak yetersizliği durumunda radyo yayınları projesinin ertelenmesi önerilmektedir¹⁰⁵.

Raporda bayındırlık için; resmi binaların, anıtların ve hastanelerin yapılmasına ait harcamalarda indirim yapılabileceği, bu alanlardaki binalarda daha ekonomik yapıların tercih edilmesi, donanında standardizasyona gidilmesi, alım işlemlerinin birleştirilmesi, bakım işlerine özen gösterilerek giderlerin azaltılması, yeni hastanelerin, özellikle verem pavyonları olarak düzenlenmesi, bayındırlık yatırımlarından bir bölümünün de belediyelerin su, kanalizasyon, çöp tesisleri olmayan yerlerdeki alt yapı çalışmalarına ayrılması, bu konudaki koordinasyonun, raporda kurulması önerilen Ekonomik Koordinasyon Kurulu tarafından yerine getirilmesi önerilmektedir¹⁰⁶.

Raporda enerji sektörüne, 1949 yılında yapılan yatırımın iki katı tutarında bir yatırım yapılması, acil olarak yapılması gereken küçük santrallerin yapımı ile yetinilerek, büyük enerji projelerinin şimdilik ertelenmesi¹⁰⁷;

105 A.g.r., s. 265-69.

106 A.g.r., s. 269-70.

107 A.g.r., s. 270.

sanayi sektöründe ise, devletin bu alandaki girişimlerini genişletmemesi, özel girişimin gelişmesi amaçlandığına göre; devlet tekelinde sürdürülen ve ekonomik nedenlerin dışındaki nedenlerle kurulanlar hariç, bu tür bir genişlemenin haklı görülemeyeceği, ancak özel girişimin kendisinden beklenen gelişmeyi gösterememesi durumunda, devletin bu alanlardaki yatırımlarını arttırması önerilerek, devlet sanayi kuruluşlarının bakım ve yenilenmesi için büyük harcamalar gerektiği, bu harcamaların devlet kurumlarının özel sektöre satılmasıyla azaltılabileceği, “Sanayi Sürüm Dairesi”nin kurulması için de beş milyar lira ödenek ayrılması önerilmekte idi¹⁰⁸.

Raporda madencilik sektörü için; 1953 yılında Zonguldak projesinin tamamlanmasından sonra,devletin bu alandaki genişletme giderlerini azaltması, önerilen yeni madencilik politikası gereğince, artık özel yatırımları desteklemesi, böylelikle maden arama ve işletme yükümlülüklerinden bir çoğunun dışında kalması önerilmektedir¹⁰⁹.

Raporda, önerilen bu programın katı ve değişmez olmadığı, raporun genel yatırımlar için uygun bir model olduğuna inanılan genel bir yol gösterici bir program olarak tasarlandığı, elde edilecek kaynakların durumuna göre; raporda varsayılanları geçersiz kılacak olasılıklar ortaya çıkabileceği, eldeki öngörülere kaynak oluşturacak hiç bir esasın bulunmaması nedeniyle, devlet kurumlarındaki envanterlerde değişikliklerin göz önünde bulundurulmadığı için, bu envanterlerdeki değişikliklerin, önerilen programda önemli ayarlamaların yapılmasını gerektirebileceği, uyarısında bulunmaktadır¹¹⁰.

Raporda, kamu kaynaklarında kullanılması önerilen sermaye miktarının olası görülen sınırları aşmaması durumunda, önerilenlerin dışında yeni yatırımların yapılabilceği belirtilerek bu yatırımların; a. Karayolları, b. Elektrik enerjisi, c. Bayındırlık işleri gibi alanlara ayrılmasının yararlı olacağı önerisinde bulunmaktadır. Tam tersine olarak, elde edilen sermayenin varsayılan miktarın altına düşmesi durumunda ise; a. Bayındırlık, b. Demiryolları, c. Sanayi, d. Karayolları, e. Elektrik enerjisi gibi alanlar-

---

108 A.g.r., s. 271.

109 A.g.r., s. 271.

110 A.g.r., s. 272.

da yapılması önerilen yatırımlarda indirimle gidilmesi, ancak her ne olursa olsun ,yetiştirme ve araştırma programlarında kesinlikle kısıntıya gidilmemesi istenilmektedir¹¹¹.

Raporda, döviz yetersizliğinin bu programın uygulanmasına engel olmayacağı, konu edilen yatırımların döviz gereksinimlerinin karşılanmış veya yakında karşılanmasının kararlaştırılmış olduğu, buna karşın döviz kaynaklarında bir yetersizlik görülmesi durumunda, Türk parası harcanmasına gereksinim duyulan projelerin, ne derece önemli olursa olsun ,döviz gereksinim gösteren projelere, geçici olarak tercih edilmesi önerisinde bulunmaktadır¹¹².

d. Özel Girişimin Desteklenmesi

Raporda özel yatırım tutarının 1952 yılında 440-540 milyon TL, 1952-56 yılları arasında da, 2.500-3.000 milyar TL olmasının beklendiği, hükümetin özel yatırımların önündeki engelleri kaldırarak, kredi ve teknik yardımda bulunarak, özel girişimi sanayi ve madencilik alanında yatırım yapmaya özendirilmesi önerilmektedir¹¹³.

Uluslar arası İmar ve Kalkınma Bankası Raporu (UİKBR)'nin sonuç bölümünde de, raporda pek çok defa dile getirilen konulara bir kaç vurgu yapılarak; yatırımların iç kaynaklar üzerinde yoğunlaştırılması, devlet yatırımlarının sınırlandırılması ve çok iyi denetim altında tutulması, özel girişim kamu girişiminden farklı uygulamalarda bulunulmaması, büyük projelere girişilmeden önce çok iyi düşünülmesi ve şimdilik bu tür yatırımlardan kaçınılması, memlekette yaşam düzeyini yükseltecek daha küçük, ancak daha yaygın projelerin tercih edilmesi; hükümetin yıllık malî, parasal ve vergi durumları ile ilgili iç ve dış ekonomik değişimleri gösteren verileri düzenli olarak yayınlaması durumunda, raporda önerilen yatırım programlarının Türkiye’de dengeli bir ekonomik gelişme yaratabileceği ve Türk halkının yaşam düzeyini yükselteceğine inanıldığı ifade edilmekte idi¹¹⁴.

111 A.g.r., s. 274.

112 A.g.r., s. 272-74.

113 A.g.r., s. 272-74.

114 A.g.r., s. 275-76.

'Sonuç

UİKB Raporunun, yukarıda bir çok konuda örneğini verdiğimiz gibi, Demokrat Parti hükûmetlerinin özellikle ekonomik politikalarını etkilediği; on yıllık dönem içindeki uygulamalarda bu rapor doğrultusunda, bazı kurumlarda yeni yapılanmalara gidildiği, raporda önerilen bazı yeni kurumların oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Başka bir deyişle, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD'ye yönelen Türkiye'nin, Truman Doktrini, Marshall Yardımı, Kore Savaşı ve NATO'ya girişle devam eden samimi süreç içinde, tek yanlı bir politika izlemeye başladığı ve bu politikanın gereklerinin uygulamaya koyduğu anlaşılmaktadır.

Araştırmamızda konu edilen UİKB Raporu'nun da etkisi ile Türkiye, ABD arasında ekonomik, askeri anlamda, daha çok ABD lehine olan sıkı bir işbirliği içine girilmiştir. Sözü edilen bu raporun başta ziraat olmak üzere; özel girişimin desteklenmesi, yabancı sermayeye önemli ayrıcalıklar verilmesi, demiryolları yerine kara yollarının tercih edilmesi, ağır sanayi yerine küçük sanayinin kurulmasına ağırlık verilmesi, meslek okullarının yaygınlaştırılması, Köy Enstitüleri'nin kapatılması, tarımsal modernizasyonun öne çıkarılması, enerji ve sulama konularında büyük projelere girişilmemesi gibi konularda, D.P hükûmetleri üzerinde önemli etkileri olmuştur.

Bütün bunlara ek olarak, yine raporda önerildiği gibi, Gümrük ve Tekel Bakanlığı'nın kaldırılması, Koordinasyon ve Sanayi Bakanlıkları gibi yeni Bakanlıkların kurulması, Devlet Malzeme Ofisi, Et ve Balık Kurumu, Makine Kimya Endüstrisi Kurumu, Sanayi ve Ziraat Sürüm Daireleri ile Verem Hastaneleri gibi bir çok örneği verilen kamu kurum ve kuruluşlarının kurulması ve işlevlerinin düzenlenmesi konusunda da D.P hükûmetlerinin bu rapordan etkilendiği anlaşılmaktadır.

Demokrat Parti hükûmetlerinin bütünüyle bu rapora uygun hareket ettiklerini söylemek de olanaksızdır. D.P hükûmetlerinin, özellikle kamu iktisadi kuruluşlarında yeterli denetimi ve koordinasyonu sağlayamadıkları, bu kuruluşların satılması bir yana, sayılarını önemli ölçüde artırdıkları; po-

pülist nedenlerle devlet gelirlerinde azalma sonucunu yaratacak vergi düzenlemelerine gittikleri görülmektedir. D.P'nin yol gösterici anlamda bile olsa, plânlama anlayışına sıcak bakmaması; raporun ısrarla dış kaynakların azalacağı uyarısına karşın, aşırı ölçüde dış kaynak beklentisi içine girmesi, dünya ekonomik koşullarını yeterince değerlendirmemesi, dış ticaret ve bütçe açıklarını göz ardı etmesi, tek yanlı dış politikaların ekonomi üzerinde yarattığı ağır baskıları görmezden gelmesi, kaynak- harcama denge-lerine önem verilmemesi, 1955 sonrasında Türkiye'nin büyük bir ekonomik bunalıma doğru sürüklenmesine neden olmuş, iktidar önce Millî Ko-runma Yasası'nı yürürlüğe koyarak bu bunalımı atlatmaya çalışmışsa da, bu yasanın da sorunu çözemeyeceğinin anlaşılması üzerine, yine bu rapor- da adres gösterilen IMF'ye başvurmak zorunda kalmıştır.

Sonuç olarak bu raporun, devletçilikten liberalizme geçiş sürecini ya-şayan D.P iktidarı döneminde Türkiye'de, gelecek yıllarda, yol gösterici ve uyarıcı olmak açısından, önemli bir işleve sahip olduğu söylenebilir.